

Praktyczne założenia i wskazówki dotyczące
przyjętej strategii redagowania Polskiej
Encyklopedii Nauki (Psychologia)

Dr hab. Andrzej Hankała prof. UW

Wydział Psychologii UW

Warszawa, kwiecień 2019

Spis treści

1. Założenia ogólne.....	3
2. Przegląd wybranych opracowań encyklopedycznych w literaturze polskiej i zagranicznej.....	6
3. Wskazówki dotyczące konstrukcji haseł i sposobu ich organizacji.....	12
4. Propozycja podziału Encyklopedii Psychologii na tomy.....	18

1. Założenia ogólne

Opracowanie Polskiej Encyklopedii Nauki w postaci cyfrowej stanowi przedsięwzięcie bezprecedensowe w historii polskiej nauki, jest też ogromnym wyzwaniem, przed którym stoją jej wydawcy, redaktorzy oraz autorzy. Z racji złożonego charakteru publikacji, która z założenia powinna obejmować całokształt najbardziej wartościowego dorobku różnych dyscyplin nauki niezbędne jest wypracowanie odpowiednich strategii organizacji i redagowania ogromnie bogatego i złożonego materiału zawartego w planowanej pracy. Jest sprawą oczywistą, iż strategie te powinny uwzględniać zarówno uniwersalne aspekty - wspólne wszystkim dyscyplinom naukowym, jak i właściwości specyficzne dla poszczególnych dziedzin: humanistycznych, przyrodniczych, ścisłych. Z tego względu uzasadnione jest wyjściowe opracowanie praktycznych założeń sposobu redagowania kolejnych tomów Polskiej Encyklopedii Nauki odrębnie dla każdej dyscypliny naukowej, a następnie podjęcie próby dokonania - na tyle na ile jest to możliwe - kompleksowej integracji. Warto podkreślić, iż pomysł opracowania Polskiej Encyklopedii Nauki został zainspirowany wielotomową publikacją Wielka Encyklopedia Prawa pod red. Prof. dr.hab. B.Hołysta, która znajduje się aktualnie w fazie realizacji.

Jedną z dyscyplin nauki, oprócz: biologii, chemii, fizyki, matematyki, nauki o żywieniu, ekonomii i elektroniki, w stosunku do których zaplanowano

opracowanie strategii i założeń Polskiej Encyklopedii Nauki jest psychologia. Psychologia, dzięki własnemu przedmiotowi badań oraz metodom zdobywania wiedzy, do których najczęściej zalicza się eksperyment, jest samodzielną dyscypliną naukową. Na przestrzeni ostatnich lat psychologia była zaliczana do grupy nauk humanistycznych, społecznych, bądź też nauk behawioralnych, wraz m.in. z etologią i biologią behawioralną. Ogromną rolę w rozwoju psychologii odgrywają badania nad funkcjonowaniem układu nerwowego, szczególnie nad mózgiem, które w ostatnich dekadach przyniosły wiele nowych danych dotyczących neurofizjologicznych i biochemicznych podstaw ludzkich zachowań oraz doświadczanych stanów psychicznych. Aktualnie psychologia, jako dyscyplina naukowa, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 roku w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, nawiązującym do najnowszej Ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku, zaliczona została do dziedziny nauk społecznych wraz z: ekonomią i finansami, geografiami społeczno-ekonomiczną i gospodarką przestrzenną, naukami o bezpieczeństwie, naukami o komunikacji społecznej i mediach, naukami o polityce i administracji, naukami o zarządzaniu i jakości, naukami socjologicznymi, pedagogiką, prawem kanonicznym oraz naukami prawnymi.

Psychologia jest dziedziną nauki przeżywającą w ciągu ostatnich dekad bardzo intensywny rozwój. Został on

zapoczątkowany koncepcjami teoretycznymi tworzącymi tzw. podejście poznawcze, które zmieniło dotychczasowy sposób myślenia o psychologii. Pojawiły się nowe modele teoretyczne, ukształtowały się nowe kierunki badań, pojawia się ogromna liczba stwierdzeń empirycznych. Z uwagi na to, iż zasoby wiedzy psychologicznej, pozostają rozproszone w różnych źródłach podjęcie próby ich zintegrowania w pojedynczym źródle jest zadaniem wymagającym współdziałania wielu autorów - ekspertów w zakresie różnych obszarów psychologii. Psychologia uprawiana w Polsce rozwija się w ścisłym związku z rozwojem psychologii na świecie. W tym sensie nie można mówić o istnieniu polskiej psychologii, lecz o wkładzie polskich psychologów do rozwoju wiedzy psychologicznej, która ma charakter uniwersalny. Nie zmienia tego faktu prawidłowość, iż ludzkie zachowania i doświadczenia pozostają w ścisłej zależności od czynników kontekstualnych natury: historycznej, kulturowej, społecznej. W zależności o uwarunkowań historyczno-społecznych psychologia w Polsce praktycznie zawsze była uprawiana w powiązaniu z dominującymi w nauce światowej trendami. W ostatnich latach - w dużym stopniu w wyniku zmian natury organizacyjnej obejmujących całość polskiej nauki - można zaobserwować jeszcze bardziej ścisłe włączanie się psychologii uprawianej w Polsce do głównego nurtu psychologii światowej. Przy czym zjawisko to nie przejawia się jedynie w korzystaniu z zasobów wiedzy powstających w zagranicznych ośrodkach naukowych, lecz w

aktywnym uczestnictwie polskich naukowców w wzbogacaniu wiedzy psychologicznej.

2. Przegląd wybranych opracowań encyklopedycznych w literaturze polskiej i zagranicznej

Opracowanie strategii i założeń tworzenia kompendium wiedzy w zakresie psychologii powinno uwzględniać dotychczasowe próby realizacji tego typu przedsięwzięć zarówno na gruncie nauki polskiej, jak i zagranicznej. W odniesieniu do nauki polskiej jedyną, jak dotąd, próbą stworzenia kompleksowego opracowania encyklopedycznego była **„Encyklopedia Psychologii”** **wydana pod redakcją W. Szewczuka** przez fundację Innowacja w 1998 roku. Publikacja zawarta w jednym tomie, liczy ponad tysiąc stron i zawiera 272 hasła opracowane przez 103 uczonych z różnych ośrodków naukowych w Polsce. Opracowanie to, pomimo jego wartości merytorycznej, jak również pomimo faktu, iż stanowiło najobszerniejsze dzieło psychologiczne wydane dotąd w Polsce nie mogło być jednak uważane za przedsięwzięcie absolutnie kompleksowe. W świetle bogactwa ówczesnej wiedzy psychologicznej stanowiło jedynie zarys encyklopedyczny. Warto podkreślenia jest, iż była to w swoim czasie pierwsza w Polsce i czwarta na świecie Encyklopedia Psychologii. Jej główna wartość polegała na próbie problemowego przedstawienia stanu utrwalonej wiedzy w wybranych obszarach psychologii.

Oprócz wspomnianej powyżej Encyklopedii należy zwrócić uwagę jeszcze na kilka opracowań obejmujących wiedzę z zakresu psychologii, które stanowiły efekt pracy polskich psychologów. Pierwsze z nich to **„Słownik psychologiczny” autorstwa J. Pietera**; pierwsze wydanie ukazało się w 1963 roku w wydawnictwie Ossolineum, wznowienie w 2004 roku w wydawnictwie JMP Ltd. Słownik w swojej podstawowej konstrukcji był zbliżony do wydawnictwa encyklopedycznego, a jego podstawowym zadaniem było informowanie o podstawowych pojęciach, zagadnieniach, dziedzinach i kierunkach psychologii. Poważnym ograniczeniem publikacji, posiadającym współcześnie wartość historyczną, był fakt, iż dobór haseł oraz rozwinięcie zawartych w nich treści zależało całkowicie od subiektywnego przekonania autora o ich ważności. Kolejna publikacja to **„Słownik psychologiczny” autorstwa W. Szewczuka**; pierwsze wydanie ukazało się w 1979 roku w wydawnictwie Wiedza Powszechna, drugie wydanie w 1985 roku w tym samym wydawnictwie. Słownik obejmował około 3000 pojęć z zakresu psychologii i stanowił w swoim czasie ważną próbę ujednoczenia znaczeń terminów psychologicznych oraz przekazania podstawowych informacji dotyczących psychologii.

Do bardziej współczesnych przedsięwzięć należy zaliczyć **„Słownik psychologiczny” autorstwa A. Jankowiaka i R. Krupińskiego** wydany w 2012 roku w formie ebooka, mającą charakter jednoznacznie popularyzatorski. Słownik składa się z dwóch części. Pierwsza z nich obejmuje interpretację kilkudziesięciu najczęstszych ludzkich

postaw i zachowań, jak empatia, altruizm, asertywność, bezradność, agresja, dyskryminacja. Część druga obejmuje definicje ponad 700 psychologicznych pojęć, zjawisk, koncepcji z zakresu psychologii humanistycznej, behawiorystycznej, poznawczej, społecznej, kulturowej.

Z bardziej specjalistycznych i wyższych tematycznie publikacji z zakresu psychologii należy wymienić pracę **„Psychologia pamięci. Leksykon Omega” autorstwa Z.Chlewińskiego, A.Hankały, M.Jagodźńskiej i B.Mazurek wydaną przez Wiedzę Powszechną w 1997 roku**. Było to pierwsze tego typu opracowanie w literaturze polskiej zawierające ponad 400 haseł dotyczących terminologii, a także wyjaśnienia modeli teoretycznych i praktycznych aspektów funkcjonowania pamięci. W publikacji znalazły się tam nie tylko szczegółowe definicje, ale również informacje dotyczące metod i technik badawczych, nurtów badawczych i podejść teoretycznych w obrębie psychologii pamięci.

Warto zwrócić uwagę na przykłady encyklopedycznego ujęcia wiedzy z zakresu psychologii w literaturze światowej, zwłaszcza tych uznanych za bardziej znaczące. Niektóre rozwiązania w nich przyjęte mogą stanowić źródło inspiracji, a niekiedy nawet wzór do wykorzystania w pracy koncepcyjnej nad Encyklopedią Psychologii, jako integralną częścią Polskiej Encyklopedii Nauki. Warto zatem zwrócić uwagę na następujące publikacje:

- **Die Psychologie des 20.Jahrhunderts pod red. H.Balmera**. Kindler Verlag AG, Zurich 1976. Praca obejmuje 15 tomów,

z czego 8 pierwszych tomów dotyczy zagadnień psychologii ogólnej natomiast 6 - psychologii stosowanej w obszarach: somatyki, psychiatrii, edukacji, pracy, i kryminologii. Ostatni tom poświęcono zagadnieniom związku psychologii z religią i sztuką, a także parapsychologii.

- **Encyclopedia of Psychology pod red. R.L.Corsini, A.Anastasi, M.J.Allen.** Wiley, New York 1994 (2-gie wydanie). Praca obejmuje 4 tomy zawierające uporządkowane alfabetycznie hasła z dziedziny psychologii: ogólnej, społecznej, biologicznej, klinicznej, rozwojowej, sądowej, pracy, stosowanej oraz pomiaru psychologicznego.

- **The Corsini Encyclopedia of Psychology pod red. I.B.Weiner, W.E.Craighead.** Wiley, New York 2010 (4-te wydanie). Praca obejmująca również 4 tomy, została znacząco poszerzona o nowe hasła w stosunku do wcześniejszych wydań, które pojawiły się w związku z dynamicznym rozwojem psychologii na początku XXI wieku.

- **Encyclopedia of Psychology pod red. A.E.Kazadin.** Oxford University Press and American Psychological Association, 2000. Publikacja zawarta jest w ośmiu tomach i obejmuje następujące obszary tematyczno-problemowe: Metody badań oraz narzędzia pomiaru w psychologii; Relacje pomiędzy mózgiem, umysłem i zachowaniem; Ja w świecie osobistym, interpersonalnym i społecznym; Rozwój jednostki w biegu życia; człowiek w środowisku rodzinnym, szkolnym i zawodowym; Psychologia kulturowa i międzykulturowa; Zdrowie psychiczne i zaburzenia psychiczne; Psychologia zdrowia i dobrostanu.

- **Encyclopedia of Applied Psychology. Reference Book** pod red. **Ch.D.Spielbergera**. Elsevier, 2004, dostępna on-line za pośrednictwem Science Direct. Wydawnictwo jednotomowe obejmuje omówienie praktycznych kwestii wchodzących w zakres psychologii: klinicznej, środowiskowej, edukacyjnej, pracy i organizacji, zdrowia, sportu, transport, pomiaru i starzenia się.
- **Handbook of Psychology** pod red. **D.K.Freedheima, I.B.Weinera**. Wiley, New York, 2003. Opracowanie obejmuje 12 tomów zawierających hasła poświęcone kolejno: historii psychologii, metodom badawczym, psychologii biologicznej, psychologii eksperymentalnej, psychologii społecznej i osobowości, psychologii rozwojowej, psychologii edukacyjnej, psychologii klinicznej, psychologii zdrowia, problematyce pomiaru w psychologii, psychologii sądowej oraz psychologii pracy i organizacji.
- **Encyclopedia of Human Behavior** pod red. **V..Ramachandrana**. Elsevier, New York, 1994; wyd. 2-gie zaktualizowane i poszerzone w 2012. Opracowanie obejmuje 3 tomy zawierające alfabetycznie uporządkowane hasła problemowe z zakresu psychologii: biologicznej, percepcji, poznania i uczenia się, osobowości, języka, społecznej, klinicznej, rozwojowej i stosowanej.
- **21st Century Psychology - a Reference Handbook**, pod red. **S.F.Davis, W.Buskista**. Wyd. Sage, Thousand Oaks. Publikacja zawarta jest w dwóch tomach. Pierwszy z nich obejmuje takie bloki tematyczne jak: historia psychologii, metody badawcze, procesy sensoryczne,

percepcja, ewolucja i zachowanie, uczenie się, różnice indywidualne i osobowość, poznanie. W drugim tomie są zawarte hasła kolejno z psychologii: rozwoju człowieka; społecznej; zdrowia, stresu i radzenia sobie; klinicznej i zaburzeń psychicznych; stosowanej; zróżnicowania (psychologia religii, psychologia rodzaju-gender, psychologia międzykulturowa).

Kolejne opracowania mają charakter bardziej specjalistyczny i dotyczą wybranych obszarów psychologii. Do bardziej znaczących w tym zakresie należy zaliczyć:

- **Encyclopedia of Clinical Psychology** pod red. **R.L.Cantin, S.O.Lilienfeld**. Wiley-Blackwell, New York, London, 2015. Praca obejmuje pięć tomów.

- **Encyclopedia of Educational Psychology** pod red. **N.J.Salkinda**. Sage, Thousand Oaks, CA, 2008. Praca zawarta została w dwóch tomach; pierwszy zawiera hasła od liery A do H, drugi od I do Z.

- **Encyclopedia of Mental Health** pod red. **H.Friedmana**. Elsevier, New York, 2015. Praca zawarta w jednym tomie obejmuje ponad 240 haseł problemowych ułożonych w porządku alfabetycznym.

- **Encyclopedia of Human Emotions** pod red. **D.Levinson, J.J.Ponzetti, P.F.Jorgensen**. Macmillan Library References 1999. Zawiera 146 problemowo opracowanych haseł w pojedynczym tomie.

- **Elsevier's Dictionary of Psychological Theories** pod red. **J.Roeckelein**. Elsevier, New York, 2006. Zawiera ponad 2000 haseł dotyczących rozmaitych pojęć psychologicznych, modeli, teorii, praw, paradygmatów.

- **Oxford Companion to the Mind** pod red. **R.L.Gregory**'ego. Oxford University Press. Oxford, New York 1987 (1-sze wydanie; 2-gie wydanie w 2004 r.). Opracowanie obejmuje jeden tom usystematyzowanych alfabetycznie haseł.

3.Wskazówki dotyczące konstrukcji haseł i sposobu ich organizacji

Analiza przyjętych strategii postępowania redakcyjnego w wybranych dotychczasowych opracowaniach dokumentujących aktualny stan wiedzy psychologicznej pozwala sformułować pewne ogólne uwagi, zalecenia i wskazówki, które mogą zostać wykorzystane przy przygotowywaniu kompendium wiedzy w zakresie psychologii w ramach Polskiej Encyklopedii Nauki.

Pierwsza wskazówka dotyczy kwestii niezwykle ważnej w przypadku tak specyficznej publikacji jaką jest encyklopedia. Chodzi o to, iż opracowanie takie, wymagające ogromnego zaangażowania dużej liczby autorów - na przestrzeni znacznego okresu czasu - już w momencie publikacji może okazać się niekompletne, nieuwzględniające aktualnego stanu wiedzy. Taki stan

rzeczy jest spowodowany dynamicznym rozwojem współczesnej nauki, a w takich dyscyplinach jak psychologia ujawnia się szczególnie wyraziście. Przyrost wiedzy naukowej w zakresie psychologii dokonuje się w ogromnym tempie, o czym świadczy liczona w setkach, stale zwiększająca się liczba poważnych periodyków poświęconych publikacji najświeższych wyników pracy naukowców. Zjawisko dotyczy zarówno sfery empirii, gdzie corocznie dochodzi do generowania ogromnej liczby nowych stwierdzeń empirycznych, jak również warstwy teoretycznej, w postaci licznych nowych teorii, koncepcji i modeli, a także w zakresie praktycznych, innowacyjnych zastosowań wiedzy w wielu dziedzinach życia społecznego. Jednym ze sposobów rozwiązania zasygnalizowanego powyżej problemu jest potraktowanie Encyklopedii jako opracowania otwartego na bieżącą aktualizację, zgodnie z dokonującym się przyrostem wiedzy naukowej w zakresie psychologii. Takiemu postępowaniu sprzyja fakt, iż planowane przedsięwzięcie - zgodnie z przyjętymi założeniami wstępnymi - ma być realizowane w formie nie tylko drukowanej, ale również elektronicznej. Właśnie ta druga forma publikacji może w największym stopniu sprzyjać bieżącemu aktualizowaniu wiedzy, stałemu wzbogacaniu i uzupełnianiu podstawowego korpusu wiedzy o treści dotyczące najświeższych odkryć i hipotez. Dzięki temu Encyklopedia ma szansę stać się nie tylko statycznym zapisem stanu wiedzy w określonym czasie, ale dynamiczną strukturą podlegającą stałej modyfikacji i reorganizacji, zarówno w wymiarze ilościowym (agregacja nowych

stwierdzeń empirycznych), jak i jakościowym (modyfikacje w zakresie hierarchicznych struktur i podstruktur systematyzacji wiedzy) w miarę rozwoju nauki.

Elektroniczne forma publikacji sprawia, iż możliwe będzie również wprowadzanie na bieżąco krytycznych komentarzy do treści stanowiących przedmiot kontrowersji teoretycznych. Tego typu praca redakcyjna może uczynić z encyklopedii dzieło o niedezaktualizującej się wartości, pozwalające uzyskać wgląd w aktualny stan zaawansowania wiedzy w zakresie różnych dziedzin i działów psychologii, także w zakresie wiedzy relatywnie najświeższej stanowiącej na gruncie empirycznym przedmiot falsyfikacji, a na gruncie teorii - analiz i dyskusji. W pewnym sensie model stałej aktualizacji wiedzy jest realizowany w Wikipedii, jednak Wikipedia, jako źródło wiedzy naukowej nie jest - mimo wszystko - źródłem wiarygodnym naukowo, podczas gdy planowana Encyklopedia byłaby przedsięwzięciem firmowanym przez wybitnych specjalistów z określonych dyscyplin naukowych i poszczególnych dziedzin. Pomimo tego, iż przyrost wiedzy naukowej zachodzi w sposób nieustanny, aktualizacja wiedzy w Encyklopedii nie musiałaby być dokonywana na bieżąco, lecz w ściśle określonych cyklach, np. rocznym, lub dwuletnim. Pozwoliłoby to uzyskać należyty dystans w stosunku do bardzo świeżych informacji, o niepewnym statusie naukowym, które nie stanowią jeszcze wiedzy w ścisłym znaczeniu tego słowa i niekoniecznie powinny znaleźć się w opracowaniu encyklopedycznym, a w każdym razie bez odpowiedniego komentarza. Kwestia czasowego

rozmiaru ewentualnych cykli aktualizacji jest jednak sprawą szczegółową, która wymaga dyskusji ekspertów.

Druga wskazówka wiąże się blisko z kwestią funkcji jaką miałyby pełnić Encyklopedia. Poza zasygnalizowanym już zadaniem polegającym na rejestracji aktualnego stanu wiedzy, drugą ważną funkcją jest edukacyjna rola publikacji. Można przewidywać, iż odbiorcami treści będą zarówno pracownicy nauki, w tym nauczyciele akademicy, studenci różnych poziomów kształcenia, jak i nauczyciele oraz uczniowie starszych klas szkoły średniej, pragnący poszerzyć i/lub pogłębić swoją wiedzę w zakresie psychologii, ale także laicy pragnący zdobyć wiedzę psychologiczną dotyczącą jakiegoś konkretnego zjawiska, podejścia lub twórcy. Warto mieć na uwadze fakt, iż zainteresowanie wiedzą z zakresu psychologii, zwłaszcza jej praktycznymi aspektami, jest dość powszechne w szerokich kręgach odbiorców ze względów oczywistych. Nierzadko, doraźny, okazjonalny kontakt ze źródłem wiedzy jakim jest Encyklopedia może leżeć u podłoża powstania bardziej rozwiniętych zainteresowań całą dziedziną nauki, bądź jej wybranym obszarem. Mając na względzie powyższe uwagi warto przy konstruowaniu haseł zastosować strategię pozwalającą, w możliwie jak największym stopniu, pogodzić oczekiwania zróżnicowanych - z uwagi na kompetencje poznawcze oraz cel poszukiwań - grup potencjalnych odbiorców planowanego dzieła. Tak więc, rdzeniem opracowania każdego hasła powinna być informacja o aktualnym stanie wiedzy w zakresie danego tematu. W opracowaniu każdego hasła powinna znaleźć się definicja

centralnego pojęcia, jego geneza i ewentualnie zmiany jakim podlegała jego interpretacja w świetle nowych świadectw empirycznych oraz odmiennych ujęć teoretycznych. W celu przybliżenia Czytelnikowi zasygnalizowanych w treści hasła problemów wraz z ich szerszym kontekstem tematycznym celowe jest zastosowanie w publikacji odsyłaczy do innych haseł Encyklopedii. Mając na względzie zachęcenie Czytelnika do pogłębienia wiedzy w zakresie określonej problematyki uzasadnione jest zamieszczenie na końcu danego hasła listy wartościowych publikacji; lista ta będzie zawierała jednocześnie podstawowe dla danego tekstu pozycje bibliograficzne.

Trzecia wskazówka dotyczy kwestii przyjętego sposobu porządkowania wiedzy. Nadrzędnym kryterium takiej systematyzacji pozostaje wymóg użyteczności, którego jednym z podstawowych wymiarów pozostaje łatwość docierania do pożądanых przez czytelnika treści. Wiadomo, iż mając na względzie ten aspekt w publikacjach o charakterze encyklopedycznym przyjmuje się z reguły alfabetyczny sposób organizacji haseł. Jednakże łatwość dotarcia do określonych zagadnień dokonuje się w takiej sytuacji kosztem ich oderwania od szerszego kontekstu teoretyczno-problemowego, co w przypadku takiej nauki, jak psychologia, która jest dyscypliną o bardzo złożonej i rozbudowanej warstwie teoretycznej, zdecydowanie nie jest zjawiskiem korzystnym. Wydaje się, iż bardziej racjonalnym sposobem postępowania w sytuacji tworzenia ogromnego kompendium wiedzy z zakresu psychologii byłoby

połączenie korzyści wynikających z alfabetycznego sposobu organizacji treści z ich strukturalizacją dokonywaną w oparciu o kryteria merytoryczne, dotyczące treści przedmiotowych. Wydaje się, iż w przypadku takiej dyscypliny nauki, jaką jest psychologia, celowe byłoby określenie pewnej liczby głównych bloków tematyczno-problemowych, które stanowiłyby strukturę organizacji treści na poziomie najbardziej podstawowym. W ramach tych bloków, które mogłyby pokrywać się z formalną organizacją na poziomie tomów, hasła odnoszące się do szczegółowych zagadnień prezentowane byłyby już w ujęciu alfabetycznym. Kwestią dyskusyjną pozostaje problem wewnętrznej struktury podstawowych struktur organizujących. Z jednej strony, można poprzestać na ich ustaleniu na najbardziej ogólnym poziomie tematyczno-problemowym, z drugiej, można podejmować próbę dalszego strukturalizowania wiedzy przedmiotowej na niższych poziomach organizacji, uwzględniając hierarchiczną strukturę wiedzy w ramach poszczególnych zagadnień.

Czwarta wskazówka dotyczy kwestii przyjętej objętości haseł. Nie jest to jedynie problem natury czysto formalnej, lecz dotyczy również spraw merytorycznych. Wydaje się, iż istnieje potrzeba przyjęcia przynajmniej trzech podstawowych formatów opracowywanych haseł z uwagi na ich objętość. Byłoby celowe przyjęcie przynajmniej trzech podstawowych formatów: podstawowego, średniego i obszernego. Pierwszy z nich liczyłby do 0,5 strony maszynopisu, drugi - 1-2 strony, a trzeci 3-5 stron. Hasła najkrótsze zawierałyby

wyjaśnienia ściśle terminologiczne, dotyczące podstawowych pojęć, konstruktów teoretycznych, metod badawczych itp.; hasła średniej objętości poświęcone byłyby prezentacji szczegółowych zagadnień problemowych, paradygmatów badawczych, biogramów wybitnych reprezentantów dyscypliny itp.; hasła najobszerniejsze obejmowałyby prezentację koncepcji, teorii i modeli psychologicznych wraz z odniesieniami do wspierającej określone ujęcie podstawowej bazy empirycznej, w postaci wyników badań eksperymentalnych, korelacyjnych, obserwacji klinicznych. Byłoby jak najbardziej uzasadnione wzbogacenie treści zawartych zwłaszcza w hasłach o średniej i obszernej objętości różnego rodzaju schematami, wykresami, tabelami - ułatwiającymi odbiorcy zrozumienie prezentowanych treści. We współczesnej psychologii mamy często do czynienia ze znaczną liczbę zmiennych pełniących rolę moderatorów i modulatorów wyjaśnianych zależności, nierzadko pozostających ze sobą w dynamicznej interakcji. Z tego też względu ujęcia owych powiązań w formie graficznej spełniają bardzo ważną rolę i są szeroko stosowane w piśmiennictwie naukowym, a w publikacjach o charakterze encyklopedycznym ich obecność wydaje się szczególnie uzasadniona.

4. Propozycja podziału Encyklopedii Psychologii na tomy

Prezentacja bogatego dorobku psychologii w Encyklopedii wymaga przyjęcia pewnych ogólnych ram organizacyjnych uwzględniających specyfikę dyscypliny. Na

najbardziej ogólnym poziomie można zaproponować **trzy główne bloki tematyczno-problemowe**, z których każdy obejmowałby szereg bardziej szczegółowych zagadnień. **Pierwszy z bloków, obejmujący 2 tomy**, dotyczyłby metateoretycznych, teoretycznych podstaw psychologii oraz metodologii badań naukowych w psychologii, **drugi, obejmujący 5 tomów** - wiedzy z zakresu psychologii ogólnej, psychologii rozwoju człowieka, psychologii różnic indywidualnych oraz psychologii społecznej, **trzeci, zawarty również w 5 tomach** - zastosowań wiedzy psychologicznej w różnych obszarach życia społecznego.

Zagadnienia zawarte w **bloku pierwszym** mają charakter fundamentalny dla psychologii jako dyscypliny naukowej. H.Ebbinghaus, badacz, który prowadził pierwsze w psychologii eksperymenty nad pamięcią stwierdził, iż „psychologia ma długie dzieje, lecz krótką historię”. Dzieje psychologii jako nauki sięgają bowiem czasów Arystotelesa, a historia - w chwili obecnej - liczy ponad sto czterdzieści lat. Zrozumienie jej specyfiki wymaga odniesienia się do podstawowych tradycyjnych ujęć filozoficznych, zwłaszcza z zakresu epistemologii, jak również bardziej współczesnych nurtów myśli filozoficznej, zwłaszcza w obszarach takich jak filozofia nauki, filozofia umysłu i filozofia języka.

Tom 1, zatytułowany „Historia psychologii” uwzględniałby wszystkie znaczące kierunki i ujęcia myśli psychologicznej, z których część ma już znaczenie jedynie historyczne, a część jest obecna, aczkolwiek w

zróżnicowanej postaci, w psychologii współczesnej (klasyczny asocjacionizm, szkoła wuerzburska, psychologia postaci, funkcjonalizm, psychoanaliza, behawioryzm i neobehawioryzm. W odniesieniu innych do współczesnych podejść należy niewątpliwie zwrócić uwagę na takie główne nurty teoretyczno-badawcze, jak: podejście biologiczne, podejście poznawcze, podejście psychoewolucjonistyczne.

Tom 2 zatytułowany „Metody badawcze. Pomiar w psychologii. Etyka badań psychologicznych” zawierałby wiedzę w uporządkowanych alfabetycznie hasłach dotyczących podstawowych pojęć psychologii jako dyscypliny empirycznej, procesu badania naukowego w psychologii, podstawowych modeli badawczych oraz głównych metod stosowanych w psychologii, a także zagadnieniem pomiaru psychologicznego oraz kwestii etyki badań i diagnozowania.

Zagadnienia zawarte **w drugim bloku tematyczno-problemowym** dotyczą wiedzy z zakresu psychologii ogólnej, psychologii rozwoju człowieka, psychologii różnic indywidualnych oraz psychologii społecznej. Jest uzasadnione, aby każdy z wymienionych powyżej obszarów badawczych został zaprezentowany w odrębnym tomie, mając na względzie rozległość problematyki dotyczącej psychologii ogólnej celowe jest przeznaczenie na hasła z tego obszaru dwóch tomów.

Tom 3 zatytułowany „Psychologia ogólna I” zawiera hasła dotyczące podstawowych procesów i struktur psychicznych,

takich jak: percepcja, uwaga, pamięć i uczenie się, myślenie, język.

Tom 4 zatytułowany „Psychologia ogólna II” obejmuje hasła odnoszące się do zagadnień: emocji, motywacji oraz Ja (Self).

Tom 5 zatytułowany „Psychologia rozwoju człowieka” zawiera hasła dotyczące problemów rozwoju człowieka we wszystkich sferach funkcjonowania na przestrzeni całego biegu życia, a więc w okresach: dzieciństwa, adolescencji, wczesnej, średniej i późnej dorosłości.

Tom 6 zatytułowany „Psychologia różnic indywidualnych” obejmuje hasła dotyczące: czynników determinujących różnice indywidualne (genetyczne i środowiskowe) oraz ich interakcji, temperamentu, osobowości, inteligencji, stylów poznawczych oraz twórczości.

Tom 7 zatytułowany „Psychologia społeczna” zawiera hasła odnoszące się do całego spektrum problemów wynikających ze społecznej natury człowieka, takich jak: wiedza jednostki i sądy o świecie społecznym, postawy społeczne i ich zmiana, tożsamość społeczna, relacje interpersonalne, stereotypy i uprzedzenia, wpływ społeczny.

Zagadnienia zawarte **w trzecim bloku tematyczno-problemowym** dotyczą wiedzy z obszaru psychologii stosowanej. Współcześnie wiedza psychologiczna wykorzystywana jest w wielu dziedzinach życia społecznego, a z każdym rokiem zakres praktycznych

zastosowań zwiększa się coraz bardziej. Do najważniejszych działów psychologii stosowanej zalicza się obecnie: psychologię kliniczną i ściśle z nią powiązaną psychologię zdrowia, psychologię edukacji, psychologię pracy i organizacji, psychologię sądową i kryminalistyczną. Wyraźnie wyodrębniają się we współczesnej psychologii stosowanej subdyscypliny: psychologii ekonomicznej, politycznej, środowiskowej, sportu, transportu.

Tom 8 zatytułowany „Psychologia kliniczna i psychologia zdrowia” będzie poświęcony hasłom dotyczącym zagadnień: diagnozy psychologicznej, zaburzeń psychicznych, psychoterapii, pomocy psychologicznej, niepełnosprawności i rehabilitacji, stresu psychologicznego, zdrowia behawioralnego, chorób psychosomatycznych, zachowań zdrowotnych, a także neuropsychologii klinicznej.

Tom 9 zatytułowany „Psychologia edukacji” obejmować będzie hasła odnoszące się do dwóch rozległych obszarów tematycznie -problemowych, a mianowicie wychowania i nauczania.

Tom 10 zatytułowany „Psychologia pracy i organizacji” będzie zawierał hasła dotyczące zagadnień praktycznych związanych z pracą i działalnością zawodową człowieka, m.in. takich kwestii, jak: wzajemne przystosowanie człowieka i środowiska pracy, relacje społeczne w środowisku pracy, przywództwo, motywacja do pracy.

Tom 11 zatytułowany „Psychologia sądowa i kryminalistyczna” obejmować będzie hasła dotyczące praktycznego wykorzystania wiedzy psychologicznej w pracy sędziów, prokuratorów policjantów i pracowników zajmujących się resocjalizacją. Ta subdyscyplina psychologii obejmuje również problematykę zeznań świadków, profilowanie sprawców przestępstw, psychologiczne orzecznictwo i postępowanie adopcyjne.

Tom 12 zatytułowany „Psychologia w różnorodnych obszarach życia społecznego” zawierać będzie hasła dotyczące zastosowań wiedzy psychologicznej w tych dziedzinach życia społecznego, które nie znalazły się we wcześniejszych tomach. Chodzi zazwyczaj o obszary, w których wykorzystanie wiedzy pojawiło się, w ujęciu historycznym, relatywnie później, takie jak: psychologia marketingu i reklamy, psychologia polityczna, psychologia środowiskowa, psychologia sportu, psychologia transportu, i inne.

5. Bibliografia

Balmer H. (red.) (1976): Die Psychologie des 20. Jahrhunderts {16 tomów} Kindler Verlag AG, Zurich

Cantin R.L., Lilienfeld S.O. (red.) (2015): Encyclopedia of Clinical Psychology. (5 tomów), Wiley-Blackwell, New York, London.

Chlewiński Z., Hankała A., Jagodzińska M., Mazurek B. (1997): Psychologia pamięci. Leksykon Omegi. Wiedza Powszechna, Warszawa.

Corsini R.L., Anastasi A., Allen M.J. (red.) (1994): Encyclopedia of Psychology. (4 tomy), 2-gie wyd. Wiley, New York

Davis S.F., Buskist W. (red.) (2004): 21st Century Psychology - a Reference Handbook. (2 tomy), Wyd. Sage, Thousand Oaks, CA

Freedheim D.K., Weiner I.B. (red.) (2003): Handbook of Psychology. Wiley, New York.

Friedman H, (red.) (2015): Encyclopedia of Mental Health Elsevier, New York.

Gregory R.L. (red.) (2004): Oxford Companion to the Mind 2-gie wyd. Oxford University Press. New York.

Hołyst B. (red.): Wielka Encyklopedia Prawa. Fundacja „Ubi societas, ibi ius”. Warszawa.

Jankowiak A., Krupiński R. (2004): Słownik psychologiczny. Leksykon ludzkich zachowań. Wydawnictwo Psychoskok. Warszawa.

Kazadin A.E. (red.) (2000): Encyclopedia of Psychology. Oxford University Press and American Psychological Association, New York, 2000.

Levinson D., Ponzetti J.J., Jorgensen P.F. (red.) (1999): Encyclopedia of Human Emotions. Macmillan Library References, New York.

Pieter J. (1963): Słownik psychologiczny. Ossolineum. Wrocław-Warszawa.

Pieter J. (2004): Słownik psychologiczny. Wyd JMP Ltd, Katowice.

Ramachandran V. (red.) (2012): Encyclopedia of Human Behavior. Elsevier, New York, wyd. 2-gie zaktualizowane i poszerzone.

Roeckelein J.(red) (2006): Elsevier's Dictionary of Psychological Theories, Elsevier, New York, 2006.

Salkind N.J. (red) (2008): Encyclopedia of Educational Psychology. (2 tomy), Sage, Thousand Oaks, CA.

Spielberger Ch.D. (red.) (2004): Encyclopedia of Applied Psychology. Reference Book. Elsevier, New York, dostępna on-line za pośrednictwem Science Direct.

Szewczuk W. (1979): Słownik psychologii. Wiedza Powszechna. Warszawa.

Szewczuk W. (1985): Słownik psychologii. Wyd.2. Wiedza Powszechna. Warszawa.

Szewczuk W. (red) (1998): Encyklopedia Psychologii. Fundacja Innowacja. Warszawa.

Weiner I.B., Craighead W.E. (2010): The Corsini Encyclopedia of Psychology. Oxford University Press, New York.